

Lektionsplanering: Åminne – från industrialisering till demokrati 1900 - 1920

Vision

Ambitionen med Medix filmer är att fler elever ska uppfylla en större del av målen för årskursen. Alla elever har olika inlärningsstilar. Genom att tillhandahålla olika sorters instuderingsmaterial som film och instuderingsfrågor ökar möjligheterna till ett bättre resultat. Materialet är kopplat till läroplanen, Lgr 11. Som lärare kan du välja det material som du tycker passar bäst i din undervisning. Våra filmer är både kunskapskälla och inspiration för att gå vidare och söka kunskap i ämnet någon annanstans.

Innan filmen

I inledningen av filmen så säger programledaren att ” idag svälter ingen i Sverige”. Hur fattiga är människor i Sverige? Har vi ett välfärdssamhälle? Har de öppna gränserna till Europa förändrat synen på fattigdom? Diskutera!

SE FILMEN

Frågor och svar

1. Hur såg samhället ut i början av 1900-talet? Vad arbetade man med? Vilken roll spelade jordbruket? Hur förändrades jordbruket?

Svar: Jordbruket mekaniserades och allt mindre människor behövdes för att sköta ett jordbruk. Sverige hade också genomgått en skifteslag under 1800-talet som hade gjort ägorna större och mer sammanhållna. Det hade ökat produktiviteten i jordbruket.

2. Vilka naturtillgångar fanns i Sverige som påverkade industrin?

Svar: Järnmalm, skog och vattenkraft.

3. Tre stora folkrörelser växte fram under den här tiden, vilka var det?

Svar: Det var väckelserörelsen, arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen.

4. Hur länge gick man i skolan?

Svar: Sverige fick en ny folkskolestadga 1842 som innebar att alla var tvungna att gå i skolan i sex år. Man skulle då få baskunskaper i läsning, matematik och religionsundervisning

5. Vad innebar emigrationen? Vart utvandrade man? Ungefär hur stor del av befolkningen utvandrade?

Svar: Cirka en miljon människor utvandrade till Amerika. Sverige förlorade många unga och driftiga människor, det här oroade myndigheterna. Det satte en press på de styrande att förändra samhället.

6. Hur såg en familj ut i början av 1900-talet om du jämför idag? Familjestorlek?

Svar: Familjerna var stora och bodde ofta trångt. Könsrollerna i familjen var ofta strikta där kvinnan tog hand om familjen och mannen arbetade.

7. Vilken sjukdom härjade vid slutet av första världskriget?

Svar: Spanska sjukan. De flesta dödsoffer var unga vuxna som i övrigt var friska.

I normala influensaepidemier är det istället barn, gamla och personer med försvagat immunförsvar som drabbas hårdast. Mellan 50 och 100 miljoner människor dog. I Sverige dog 37 573 personer i influensa under åren 1918 - 1920 enligt den officiella statistiken, till det ska läggas ytterligare något tusental där dödsorsaken sannolikt var influensa.

8. När fick männen rösträtt?

Svar: 1909 fick män allmän rösträtt till riksdagen.

9. När fick kvinnor rösträtt?

Svar: 1921 fick kvinnor rösta för första gången i Sverige.

Fördjupningsfrågor/Diskussion

Information om svaren: Det finns svar på diskussionsfrågorna men de är bara en röd tråd för pedagogen eftersom det inte finns rätt eller fel - i en del frågor.

1. Vilka faktorer var det som ledde fram till industrialiseringen i världen? I Sverige?

Svar: Jordbruket mekaniserades, handeln ökade och uppfinningar ökade produktiviteten.

2. Vad var ett "bruk"? Vad gjordes där? Var låg bruken?

Svar: Bruk är från början verksamheter som utvinnet och förädlar råvaror. Många hade under 1800-talet ändrat sina produktionsmetoder så att de blev föregångare för ett industriellt tillverkningsätt.

På 1890-talet organiserades många om till aktiebolag men behöll ofta "bruk" som en del av namnet. Därför använder man "bruk" om dominerande industriföretag på mindre orter, så kallade brukssamhällen. Bruken började även tillverka produkter i gjuterier. På Åminne gjordes bl a gräsklippare. Men vi kan se trädgårdsurnor, kanoner och husgeråd som kommer från olika svenska bruk.

Det var nödvändigt för bruken att ligga nära sina råvaror. Bruken krävde värme som kom från skogen och järnmalm från trakten. De låg ofta nära gruvor eller som i Åminne, nära en sjö där man tog sjömalmen och framställde järn av. Det var också viktigt att kunna frakta färdiga varor ifrån bruken. Bruken låg ofta vid järnvägar och kanalsystem.

3. Hur levde man i ett brukssamhälle?

Svar: Det var vanligt bostäderna i anknytning till "bruket" och man hyrde av "Bruket". En familj hade ofta många barn och bodde trångt i ett eller två rum. Bekvämligheter som rinnande vatten och avlopp fanns oftast inte. Många familjer hade "konto" i livsmedelsaffären och kunde hämta ut varor där – i många fall var "Bruken" involverade i affären.

4. Hur var arbetsmiljön i fabriker och bruk under denna tid?

Svar: I början av 1900-talet fanns inte lagstadgad semester och arbetstiderna var långa. Vid sjukdom/olyckor skickades man hem för att läka ihop utan ersättning. Det var upp till arbetsgivaren att frivilligt ersätta arbetaren. Samhället hade inget trygghetssystem och det fanns inga regler om hur arbetsmiljö och säkerhet skulle skötas.

5. Kan du nämna några bruksorter i närheten – eller i Sverige?

Svar: Kända bruksorter är Skebo bruk, Åminne bruk, Avesta bruk, Fagersta bruk, Forsviks bruk. Det finns väldigt många även om verksamheten idag är nedlagd eller har en annan inriktning.

6. Tror du att människor hade lätt att förändra sin situation, utbilda sig, låna pengar?

7. Vad fick det för följder för samhället?

8. Vad var borggårdstalet för tal – och hur påverkade det den svenska demokratin?

Bakgrunden var att Sverige höll på att bli en demokrati. Kungamakten hade försvagats och makten skulle ligga hos riksdagen. Konflikten var om det svenska försvaret. Statsminister Staaff var liberal och hade bland annat gått till val med att minska försvarsutgifterna.

Under hösten 1913 började hans motståndare att planera en stor manifestation för att stoppa statsminister Staaff. Svenska bönder skulle gå man ur huse, resa till Stockholm och inför kungen demonstrera sin lojalitet mot denne och sin vilja att rusta upp den svenska krigsmakten. Gustav den V hade fått ett tal av några medarbetare bla Sven Hedin som var en känd upptäcktsresande. Kungen tyckte om talet och visade det för sina förtrogna.

I talet den 6 februari gick kungen öppet emot den sittande regeringens politik, insisterade på att försvaret skulle stärkas och krävde förlängd militär grundutbildning. Dessutom talade Gustaf V i termer av "min armé" och "min flotta", vilket ökade av en personlig kungamakt som tillhörde svunna tider.

Kungens utspel vände upp och ned på allt. I och med borggårdstalet utmanade kungen öppet sig mot en folkvald regering och frångick därmed en av parlamentarismens grundpelare. Staaff hamnade i öppen konflikt med kungen.

Socialdemokraterna stödde helhjärtat den liberala regeringen och organiserade inom loppet av någ-

ra dagar ett arbetartåg, som samlade betydligt fler deltagare än bondetåget. Uppskattningsvis mellan 40 000 och 50 000 arbetare tågade genom Stockholm till stöd för Karl Staaff.

I detta läge hade allt kunnat lösas genom att kungen vek sig. Men Gustaf V gjorde en offentlig poäng av att han ansåg Staaffs förslag oförsänkda, i synnerhet som de förbjöd honom att tala fritt till folket. Därmed var regeringskrisen ett faktum och Staaffs ministär avgick den 10 februari. Kungen och de reaktionära hade segert, men de var oförmögna att bilda en ny konservativ regering. Istället tillträdde en ämbetsmannaregering under Hjalmar Hammarskjöld.

Fördjupningsuppgifter

Gör en jämförelse Ta ett ämne t.ex. Arbetsmiljö, boende, familjesituation från 1900 – 1920. Jämför då – och nu.

Redovisa för klassen

Spanska sjukan. Det fanns inga botemedel, finns det liknande sjukdomar idag, i Sverige, i världen? Hur var det då? Hur är det nu? Vad har hänt? Redovisa.

Jämför skola – då och nu. Vad har förändrats? Vilka möjligheter hade man för 100 år sedan att ta studenten?

Ta en bild av ditt kök. Tänk dig tillbaka – 100 år. Vilka hjälpmedel fanns då – vilka finns idag som underlättar ett hus-håll.

Gör en teaterpjäs

Fundera på hur samhället var under 1900 – 1920? Hade alla samma möjligheter? Vad var det för skillnader mellan män och kvinnors situation?

Vad får detta för följder för samhället? Och för människorna som levde då?

Gör eller skriv en teaterpjäs / eller scen som speglar samhället under förra sekelskiftet

Tidningsmakeri

Gör en tidningssida som handlar om olika människooöden. Eller något som hände vid sekelskiftet i närheten där du bor. Sök information om hur en tidningssida ser ut och arbeta med rubriker, ingresser, texter och bilder (fotografier eller tecknade bilder).